

INTERVIEW PROFESSOR RIK COOLSAET NEEMT AFSCHIED VAN ZIJN STUDENTEN

‘Onze politici plegen vaandelvlucht’

12 DECEMBER 2015 OM 03:00 UUR | Evita Neefs, Foto's Jimmy Kets

Bekijk alles in het perspectief van de geschiedenis, luidt de laatste levensles die professor Rik Coolsaet zijn Gentse studenten meegeeft. Dan zal blijken dat al die grote ‘gevaren’ die ons vandaag ‘bedreigen’ helemaal niet zo nieuw zijn. En dat er geen reden is tot angst en paniek. Maar hij is vlijmscherp voor onze politici die nalaten het samenhangsgevoel te stimuleren: ‘De politiek geeft de indruk onmachtig te zijn.’

De Belg is bang. Hij wordt verteerd door een vage angst, voortspruitend uit onzekerheid, uit een sombere kijk op de toekomst. Dat pessimisme sprong afgelopen maanden uit de krantenkoppen – zoals ‘Jeugd leeft in angst’ (*DS 7 oktober*) – en zal straks vrijwel zeker weer blijken uit de jaarlijkse pessimismebarometer van het peilingsbureau Gallup. Daarin staat België al sinds 2002 onafgebroken in de top drie van de zwartkijkers.

Andere landen komen en gaan in die top, afhankelijk van de gebeurtenissen, maar de Belgen blijven ‘de bangsten aller volkeren’ – om Julius Caesar te parafraseren. Eind vorig jaar was veertig procent van de Belgen ervan overtuigd dat 2015 slechter zou worden dan 2014. In Nederland dacht maar 18 procent er zo over; in Afghanistan elf procent. Elf procent, in een land verscheurd door oorlog.

Wie overspoeld wordt door nieuwe, complexe ontwikkelingen die hij niet de baas kan, wordt onzeker en ziet elk risico als veel gevaarlijker dan het in werkelijkheid is. Zeker als hij bovendien het gevoel heeft aan zijn lot te worden overgelaten.

‘Vandaar het belang van perspectief’, zegt Rik Coolsaet. De Gentse hoogleraar is het grondig oneens met de befaamde Britse auteur Aldous Huxley die in 1959 schreef: ‘Dat mensen weinig leren uit de lessen van het verleden, is de belangrijkste les die de geschiedenis ons leert.’

‘Lessen trekken uit het verleden, dat is de rode draad door mijn colleges geweest’, zegt Coolsaet. Gisteren zette hij na 22 jaar een punt achter zijn academische carrière. Hij gaf zijn studenten nog een laatste maal zijn boodschap mee: ‘Het is belangrijk alles in perspectief te zien, te weten waar we vandaan komen en waar we naartoe gaan. Wie het pad dat hij bewandelt niet ziet, leeft in een wereld waaraan hij geen zin kan geven, die onzeker maakt. Zo iemand heeft de neiging om zich vast te klampen aan allerlei reddingsboeien, aan simpele verhalen die de complexe wereld verenigen tot Wij-tegen-Zij.’

Al die grote ‘gevaren’ die ons vandaag ‘bedreigen’ zijn helemaal niet zo nieuw, gaf hij de jongeren mee. Uit de kelder van de faculteit Politieke Wetenschappen diepte de professor een stapel exemplaren van het weekblad *Knack* op, van de jaren zeventig tot vandaag. Zelfs de oudste voorpagina’s klinken verrassend actueel: ‘Het jaar van kommer en kwel’, ‘De onmacht van de politiek’,... En in 1991 een alarmerende reportage uit Molenbeek.

Hij haalt er de Antwerpse schrijver Lode Zielens bij: ‘Niemand begrijpt waarom fabrieken sluiten. Niemand kan het verband leggen tusschen een verren oorlog, tusschen het ijsch op den stroom, het dichtvriezen van kanalen en rivieren en het stilleggen van de machines. Wie kan daar iets van begrijpen?’ (Uit *Moeder waarom leven wij?*, 1932). En de Nederlandse cultuurhistoricus Johan Huizinga, in 1945: ‘Men vergeet daarbij veelal eerst eens de historie te vragen of zij ook vroeger wel dergelijke verregaande veranderingen heeft aan te wijzen.’

Hij haalt er statistieken over terreuraanslagen en asielaanvragen bij (*zie hiernaast*).

Nieuw is minder nieuw dan we denken. ‘Met de geschiedenis in de achteruitkijkspiegel kan je de huidige gebeurtenissen in perspectief plaatsen’, zegt Coolsaet.

Dat is een magere troost voor de onzekeren en angstigen.

‘Er zijn twee groepen die meer dan wie ook een maatschappelijke verantwoordelijkheid hebben om dat perspectief te bieden: de media en de politici. Zij hebben een heel grote invloed op het denken van de mensen. Zij moeten zeggen: *Wir schaffen das*, het lukt ons wel.’

En zij laten het alle twee afweten?

‘Inderdaad. Door gebrek aan tijd, aan menskracht, omdat ze meegezogen worden door de waan van de dag...’

‘Perspectief bieden betekent geenszins een illusie voorhouden. De angst en onzekerheid van de mensen mogen niet worden onderschat. Ze moeten bestreden worden, maar niet met draconische veiligheidsmaatregelen zoals de Franse president François Hollande tot zijn scha en schande deed na de aanslagen van 13 november. Dat soort maatregelen stimuleert wantrouwen, terwijl de overheid juist de verdomde verantwoordelijkheid heeft om na dergelijke crisis te wijzen op de absolute noodzaak van maatschappelijke inclusie.’

‘Ze moeten klaar en duidelijk zeggen: laat ons niet uit elkaar spelen. Dat deed de socialistische burgemeester van Londen Ken Livingstone na de aanslagen in de metro in 2005. Maar dat mis ik nu compleet, ook bij onze regering.’

Onverschilligheid

De huidige omwentelingen zijn bijzonder ingrijpend. Alle problemen en uitdagingen lijken samen op ons af te komen: grotere aantallen vluchtelingen dan ooit, op de koop toe Arabische moslims, op een moment dat we de financiële crisis nog niet hebben verteerd, en in volle vaart afstevenen op een economie waarin onze sociale bescherming voor de bijl gaat.

En toch zegt u dat de huidige tijd niet uniek is?

‘De geschiedenis is meestal een langzaam stromende rivier. Maar sinds de jaren tachtig zitten we in een stroomversnelling die mensen de indruk geeft dat ze niets meer onder controle hebben. Erger nog: dat er bovendien niemand meer in de cockpit van de politiek zit. Dat schept grote onzekerheid. Als eenling sta je machteloos. Je hebt de politiek nodig, je hebt structuren nodig, je hebt de Europese Unie nodig... Maar de politici laten na het samenhorigheidsgevoel aan te wakkeren.’

‘Daardoor stimuleren ze de neiging van mensen om zich op zichzelf terug te plooiën. En zoals de Franse diplomaat Stéphane Hessel vijf jaar geleden in zijn beroemde essay *Indignez-vous!* schreef: “De grootste bedreiging is onverschilligheid”.’

Verergert het individualisme dat sinds jaren tachtig almaar meer terrein won, het gevoel van onzekerheid?

‘In de jaren tachtig trokken we massaal van leer tegen de verzuiling. Politici, zoals de liberaal Guy Verhofstadt, betoogden dat een individu het recht moet hebben zich uit de staat terug te trekken. En de christendemocraat Jean-Luc Dehaene maande de burgers aan om niet alles van de politiek te verwachten. Dat klopt, maar als je wordt geconfronteerd met al die gebeurtenissen waarop je geen vat hebt, en de politici versterken bovendien de rol van het individu, dan is het begrijpelijk dat mensen foert zeggen tegen de politiek.’

‘Met de verzuiling zijn ook de solidariteitsmechanismen die er deel van uitmaakten, verdwenen. De compromissen die de zuilen bereikten, dienden het algemeen belang. Nu de verzuiling niet meer werkt, moet de democratie zichzelf heruitvinden. We moeten op zoek naar een verzoening tussen individuele vrijheid en het algemeen belang. Dat algemeen belang – wat een mooi ouderwets woord – moet een nieuwe invulling krijgen.’

‘Uit een recente studie van de Brusselse socioloog Mark Elchardus blijkt dat jongeren “de toekomst willen aanpakken, maar niet meer in politiek geloven”. Dat vind ik dramatisch.’

‘Politici moeten de mensen doen begrijpen dat ze hun eigenbelang enkel kunnen verzekeren door een goed georganiseerde solidariteit. Degenen die inspelen op wat ons als samenleving uiteendrijft, zijn verantwoordelijk voor het gevoel van machteloosheid en onzekerheid.’

‘Er worden, bijvoorbeeld in Molenbeek, veel burgerinitiatieven genomen. Maar hoeveel politici zijn al op bezoek geweest bij die projecten in Molenbeek, in plaats van toe te laten dat de gemeente wordt afgeschilderd als een “jihadi-fabriek”? Daarop moet de politiek zich verankeren, net zoals de politieke partijen zich herbronden door aan te knopen bij de burgerbewegingen van de jaren zestig en zeventig – de groene, vrouwen- en vredesbewegingen. Ook die jongeren wilden iets doen, maar geloofden niet in de politiek.’

Maar toen hing er een veel beloftevollere sfeer.

‘Ja, er was toen perspectief, het gevoel dat je effect kon hebben, dat je kon meewerken aan veranderingen. Nu geeft de politiek de indruk onmachtig te zijn. Nu plegen ze vaandelvluucht.’

‘Het Nederlandse Sociaal Cultureel Planbureau merkt in de samenleving een toenemende behoefte aan leidersfiguren. In het licht van de Europese geschiedenis is dat een verkillende vaststelling, die de vaandelvluucht van onze politici nog angstaanjagender maakt. We moeten de voedingsbodem daarvoor wegnemen om te verhinderen dat de aanhoudende onzekerheid uitmondt in autoritarisme.’

Waarom wordt het u angstig te moede bij de gedachte dat het communautaire straks weer op agenda komt?

‘Politici beseffen niet hoe zwaar de sfeer van wederzijds wantrouwen die ze creëren, weegt op de vele taalgemengde families. Net zoals men niet beseft hoe het overkomt bij mensen met migratieachtergrond om allochtoon te worden genoemd.’

‘Men plaatst clichés over luie Walen en arrogante Vlamingen in de hoofden van de mensen, die je er nog heel moeilijk uitkrijgt. De Ander wordt een lid een groep met negatieve kenmerken. De PS’er Paul Magnette zei ooit: “De Vlaamse assertiviteit, gecombineerd met het feit dat jullie talrijker, machtiger en rijker zijn, boezemt ons schrik in”.’

‘Het is het Joegoslaviëscenario: denk maar eens hoe daar de taal- of religiegemengde families uiteengereten werden door de nationalistische trom te roffelen. En als je families uiteen rijt, rijt je ook land uiteen.’

Vlaamse naam

‘De geschiedenis van de migratie is een geschiedenis van spanningen, menselijke drama’s en eindeloze discussies’, zegt Coolsaet. En hij verwijst naar de vernietigende commentaren over de Vlamingen die in de 19de en begin 20ste eeuw om den brode naar het rijkere Wallonië en Noord-Frankrijk uitweken. Zo wilde de Franse volkstelling van 1851 weten ‘in welke mate de vreemdelingen komen profiteren van de voordelen die het verblijf in Frankrijk biedt’. En het *Journal de Charleroi* stelde in 1911 vast dat ‘de meeste misdrijven worden gepleegd door individuen die een Vlaamse naam dragen’.

Integratie vergt tijd. Het is een proces van drie generaties. ‘Maar nu gaat het langer duren’, meent Coolsaet, ‘omdat de toegang tot het belangrijkste socialisatiekanaal, arbeid, moeilijker is geworden. Je hebt vandaag meer kwalificaties nodig.’

Hij citeert de gewezen Beringse schepen en mijnwerker Selahattin Koçak: ‘Onder de grond zijn we allemaal zwart.’ Met andere woorden: je wordt medeburger door in dezelfde omstandigheden te ploeteren. ‘Maar nu is de doorstroming moeilijker. Dat heeft niet met cultuur of religie te maken, wel met werk’, zegt Coolsaet.

Maar is het absorptievermogen van onze samenleving hoe dan ook voldoende om zo’n grote stroom migranten op te nemen? Vormt een mogelijke gewelddadige blanke reactie geen groot gevaar?

‘Absorptievermogen kan je niet meten. Maar we doen ook niets om de zaken in perspectief te plaatsen. Het aantal asielaanvragen vandaag ligt nog steeds lager dan het topniveau van 2000 (*zie grafiek*). We hebben het dus al eens meegemaakt. En zijn er ook toen doorgekomen.’

‘Probleem is echter dat we geen instrumentarium hebben om oorlogsvluchtelingen op te vangen, enkel een asielpcedure bedoeld voor vervolgte individuen. We weten nu al dat er over enkele jaren een nieuwe golf op ons afkomt, de klimaatvluchtelingen.’

‘Als politicus heb je de verdomde plicht om de bevolking daarop voor te bereiden en te maken dat je het beheert. Je bent verantwoordelijk voor de cohesie van de samenleving. Maar dat vergt moed van politici. Je hebt meer moed nodig om perspectief te schetsen, dan om de armen te laten zakken en te zagen. De huidige opstoot van vreemdelingenhaat is veroorzaakt door het paniekvoetbal van de politiek.’